

ვალერიან მეტრეველი
გიორგი ღავითაშვილი

პოლიტიკურ და სამართლებრივ მოძღვრებათა ისტორია

(ლექციების კურსი)

გამომცემლობა „მერიდიანი“

თბილისი

1999

ფოებრივი ხელისუფლების შეცვლა.

§5. XVI-XVII საუკუნეების უტოპიური სოციალიზმის წარმომადგენელთა პოლიტიკურ-სამართლებრივი იდეები

ამ პერიოდში კაპიტალისტური ურთიერთობების ჩასახვამ და განვითარებამ მნიშვნელოვნად გაართულა მშრომელი ხალხის მდგომარეობა. ზოგ ქვეყნებში მრეწველობის განვითარებამ (მაგალითად, ინგლისში საფეიქრო მრეწველობის) გამოიწვია გლეხების აყრა საცხოვრებელი ადგილებიდან და მათი გადასახლება. საწარმოთა მუშები უმკაცრეს პირობებში ცხოვრობდნენ, ხოლო უამრავი უმუშევარი დანაშაულებრივი გზით ცდილობდა თავის გადარჩენას.

საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მომხდარმა ცვლილებებმა წარმოშვა ახალი პოლიტიკური შეხედულებები. მოაზროვნეთა უმრავლესობა ფიქრობდა გამოსავლის მონახვაზე, რაც ბედნიერებას მოუტანდა ადამიანებს. ისინი სახავდნენ საზოგადოების მოწყობის იდეალურ პროექტებს. მათ გულწრფელად სურდათ ხალხის კეთილდღეობა, თუმცა მათი იდეები განუხორციელებელი და რეალობას მოკლებული იყო.

ასეთ მოაზროვნებს მიეკუთვნებიან უტოპიური სოციალიზმის ფუძემდებელი ინგლისელი *თომას მორი* (1478-1535) და იტალიელი *ტომასო კამპანელა* (1568-1639).

თომას მორი ცხოვრობდა ჰენრიხ მერვის დროს. მას ლორდ კანცლერის თანამდებობა ეკავა. 1516 წელს გამოქვეყნდა მორის ნაწარმოები „უტოპია“, სადაც აღწერილია საზოგადოებრივი წყობილება და ის საზოგადოებრივი ურთიერთობანი, რომელიც კაცობრიობისათვის უცნობ კუნძულ უტოპიაზე ხდება.

ნაწარმოებს დიალოგის ფორმა აქვს. ამ ნაწარმოებებში ავტორის გარდა მონაწილეობას იღებს მისი მეგობარი პეტრე ეგიდიუსი და აგრეთვე ვილაც რაფაელ ჰიტლოდეი. ეს უკანასკნელი ამერიგო ვესპუჩის ექსპედიციის წევრი ყოფილა, მაგრამ ექსპედიციას ჩამორჩენილა და დიდი ხნის ხეტიალის შემდეგ სრულიად უცნობ კუნძულ უტოპიაზე მოხვედრილა. იგი უტოპიელთა ცხოვრებას მოუთხრობს თავის თანამოსაუბრეებს. ნა-

წარმოების შესავალში აღწერილია ინგლისის მძიმე ეკონომიკური მდგომარეობა. მორი აკრიტიკებს კანონმდებლობის სიმკაცრეს და აგრეთვე იმგვარ განაჩენებს, რომლებიც მეფის სახელით ინგლისის სასამართლოებს გამოჰქონდათ.

თომას მორი მიუთითებს, რომ საზოგადოებრიობა თვითონ არის დამნაშავე ამ პირობების შექმნაში, რაც ადამიანს დანაშაულის ჩადენისაკენ უბიძგებს. ამ სულიერ უბედურებათა საფუძვლად მორი მიიჩნევს კერძო საკუთრებას. მისი აზრით, კერძო საკუთრება უნდა გაუქმდეს. ინგლისის სახელმწიფოს საპირისპიროდ თომას მორი აღწერს იდეალურ საზოგადოებას, რომელიც არსებობს კუნძულ უტოპიაზე. იგი აღნიშნავს, რომ უტოპიის ყველა მცხოვრები მისდევს ხელოსნობასა და მიწათმოქმედებას. ყოველ ორ წელიწალში ერთხელ შრომისუნარიანი ოჯახის წევრები ქალაქიდან სოფლად იგზავნება. ქალაქში ისინი ეუფლებიან ხელოსნობას. მაგრამ სოფლად გაგზავნის მიზანია დაეუფლონ მიწათმოქმედებას და მოიყვანონ მოსავალი. საზოგადოების ყველა წევრს უტოპიაში მტკიცედ აქვს მიჩენილი საცხოვრებელი ადგილი. ერთი ადგილიდან მეორეში გადასვლა თვითნებურად არ შეიძლება. შრომა ყველასათვის სავალდებულოა. ფიზიკური შრომიდან განთავისუფლებულები არიან მხოლოდ მეცნიერები და ადმინისტრატორები. მძიმე ფიზიკურ სამუშაოს ასრულებენ მონები. მონებად ითვლებიან სასამართლოს მიერ გასამართლებული დამნაშავეები და სამხედრო ტყვეები. პროდუქტები იგზავნება დიდ საწყობებში, საიდანაც ოჯახის უფროსი ღებულობს მისთვის საჭირო სურსათს ოჯახის გამოსაკვებად. ყოველი უტოპიელის სახლი, კარმიდამო და ნაკვეთი სახელმწიფოს საკუთრებაა. მისი გადანაწილება ხდება ფარული კენჭისყრით ყოველ ათ წელიწალში ერთხელ. ამ გადანაწილებას ის მნიშვნელობა აქვს, რომ ყველა თვალის ჩინივით გაუფრთხილდეს თავის ქონებას, და ამავე დროს, სრულყოს იგი. რაც შეეხება ოქროსა და ძვირფას ლითონებს, უტოპიელები მათ პატივს არ სცემენ. ისინი ამ ლითონებისაგან ამზადებენ მხოლოდ საბავშვო სათამაშოებს. კუნძულზე მცხოვრებთა ყოფა-ცხოვრება ძალზე მარტივია. ოჯახები პატრიარქალურია, რომლის სათავეში დგას უხუცესი. უტოპიელთა კანონების მიხედვით ოჯახი მყარი უნდა იყოს, განქორწინება არ ხდება, მაგრამ უკიდურეს შემთხვევაში განქორწინებას სასამართლო წყვეტს. ვისი მიუხეობაც მოხდა განქორწინება მას ეკრძალება მეორე ქორწინება.

უტოპიაში სახელმწიფოებრივი ხელისუფლება მოწყობილია დემოკრატიულ საწყისებზე. ყველა თანამდებობა არჩევითია გარკვეული ვადით, გარდა მონარქისა, რომელსაც, მართალია, ირჩევენ მაგრამ უვადოდ. გარდა ამისა, უტოპიაში კანონები ცოტაა, ხოლო კანონმდებლად ითვლება თითქმის ყველა მოქალაქე. თომას მორი ქადაგებს რჯულშემწყნარებლობას. უტოპიაში ყველა მოქალაქეს შეუძლია იყოს ამა თუ იმ სარწმუნოების მიმდევარი. მაგრამ ათეიზმი ანუ უღმერთობა დაუშვებელია.

ზემოთ თქმულიდან ჩანს, რომ თომას მორის მიერ ჩამოყალიბებული იდეები განუხორციელებელია. აქედან, კერძოდ, თ.მორის „უტოპიიდან“ წარმოსდგა სიტყვა უტოპია, რაც შეუძლებელს, განუხორციელებს ნიშნავს.

ასეთივე პროგრამით გამოვიდა იტალიაში ტომაზო კამპანელა, რომელმაც ლიტერატურული მოღვაწეობა ოცი წლის ასაკში დაიწყო. იგი, ამასთანავე, პოლიტიკური ცხოვრების აქტიური მონაწილეც იყო. 1599 წელს მან მოაწყო შეთქმულება იტალიაში, რომელიც ესპანელთა ბატონობის წინააღმდეგ იყო მიმართული. შეთქმულება აღმოჩენილ იქნა. კამპანელა დააპატიმრეს და ციხეში ჩასვეს, სადაც მან 27 წელი დაყო.

კამპანელას უმთავრეს ნაწარმოებს წარმოადგენს „მზის ქალაქი“, რომელშიაც კამპანელა თავის უტოპიურ შეხედულებებსა და იდეებს ავითარებს. ნაწარმოებში გადმოცემულია ერთ-ერთი მოგზაურის ნაამბობი, რომელიც აღწერს საზოგადოებრივ წყობილებას, რომელიც თითქოს არსებობს ერთ-ერთ ქალაქში, კუნძულ ტაპრობანაზე, ეს კუნძული ცნობილია მზის ქალაქის სახელწოდებით. მზის ქალაქში არ არსებობს კერძო საკუთრება და შრომა სავალდებულოა ყველასათვის. მოსახლეობა პროფესიას არჩევს იმისდა მიხედვით, რისი უნარი და მიდრეკილებაც გააჩნია, მაგრამ მიწათმოქმედება, მესაქონლეობა და სამხედრო საქმე ყველასათვის სავალდებულოა. შედარებით მძიმე სამუშაოები, როგორცაა მაგ., მჭედლობა, საპატიო საქმედ ითვლება. თომას მორისაგან განსხვავებით კამპანელა მონობის წინააღმდეგია. კამპანელას მიერ მოცემულ სახელმწიფოში არავითარი საკუთრება არ არსებობს, ამიტომ ადამიანები კი არ ემსახურებიან ნივთებს, არამედ ნივთები ემსახურებიან ადამიანებს.

კამპანელას იდეალურ სახელმწიფოში თვეში ორჯერ ხდება ე.წ. დიდი საბჭოს სხდომა, რომელშიაც მონაწილეობას ღებულობს 20 წელს მიღწეული ყველა მოქალაქე. ამ სხდომაზე ხდება მაღალ თანამდებობებზე

კანდიდატთა შერჩევა და თანამდებობის პირთა შეცვლა.

კამპანელას იდეალურ სახელმწიფოს სათავეში დგას ერთმმართველი სასულიერო პირი, რომელიც იწოდება „მზედ“. სახელმწიფოს მართვის საქმეში მას ეხმარება სამი თანაშემწე - პონი, სინი და მორი, რაც ნიშნავს ძალას, სიბრძნესა და სიყვარულს. ძალა ხელმძღვანელობს ომისა და მშვიდობის საქმეს, სიბრძნეს ევალება უხელმძღვანელოს მეცნიერებასა და ხელოვნებას, სიყვარულს კი - გამრავლებას, აღზრდას, მედიცინას, მიწათმოქმედებას და ერთი სიტყვით ყველაფერს, რაც გარკვეულად ყოფა-ცხოვრებასთანაა დაკავშირებული.

სახელმწიფოს პოლიტიკური ორგანიზაციის საკითხში კამპანელა თეოკრატიულ პრინციპებს ქადაგებს. ამასთან ერთად, კამპანელა პლატონის იდეების გარკვეულ გავლენას განიცდის.

კამპანელა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს სამხედრო საქმეს. სამხედრო საქმე, კამპანელას აზრით, ყველას ვალდებულებაა, როგორც ძამაკაცებისათვის, ისე ქალებისათვის. არმიის დანიშნულება სამშობლოს დაცვაა.

კამპანელა მტრულადაა განწყობილი რთული და აბნეული კანონმდებლობისადმი, ამიტომ იგი აცხადებს, რომ მზის ქალაქში კანონები ძალიან ცოტა, მოკლე და მარტივია. სამართალწარმოებაც გამარტივებულია, იგი სიტყვიერი და საჯაროა.

კამპანელა ვერ გა~~წ~~თავისუფლდა შუასაუკუნეობრივი ჩამორჩენილობისაგან. ამის დამადასტურებელია ის, რომ კამპანელა ერთმანეთში ურევს სამართალსა და მორალს, დანაშაულსა და ცოდვას, ამასთან, მოითხოვს, რომ მართლმსაჯულებას სასულიერო პირები ახორციელებდნენ.

მზის ქალაქში სჯიან სულმოკლეობის, სიხარბისა და სიამაყისათვის. სასჯელის მიზანს დამნაშავის გამოსწორება წარმოადგენს, ამიტომ დანაშაულის ჩამდენს სასჯელის შეფარდებამდე არწმუნებენ და მოუწოდებენ, რომ ამ უკანასკნელმა გამოთქვას თანხმობა დასჯაზე. განზრახი დანაშაულისათვის მზის ქალაქში ტალიონის პრინციპი გამოიყენება. ამის გარდა, მზის ქალაქში მეტად მკაცრი სასჯელებია. უმეტესწილად სიკვდილით დასჯა გამოიყენება. ასევე გამოიყენება ასოთღაზიანების სასჯელები, გაძევება, საზოგადოებიდან გარიყვა, მზის ქალაქში ციხეები არ არის.

კამპანელას სოციალისტური იდეები XVII საუკუნის ევროპის ცხოვრების პირობებში განუხორციელებელი იყო. მიუხედავად ამისა, კამპანელას შრომებმა დიდი გავლენა იქონიეს უტოპიური სოციალიზმის იდეების შემდგომ განვითარებაზე.

XVIII საუკუნეების ბუნებითი სამართლის წარმომადგენლები ამ იდეებს ათავისუფლებდნენ ყოველგვარი რელიგიური წარმოდგენებისაგან.

ბუნებითი სამართლის თეორიით ბურჟუაზიამ იერიში მიიტანა შუასაუკუნეობრივ შეხედულებებზე - თითქოს სამეფო ხელისუფლება ღვთიური წარმოშობისა იყოს. გარდა ამისა, ბურჟუაზიამ ამ თეორიით უვარგისად გამოაცხადა ფეოდალიზმის პერიოდის ყველა დაწესებულება და მოითხოვა მათი დანგრევა.

§1. ჰუგო გროციუსის შეხედულებანი სახელმწიფოსა და სამართალზე

ჰუგო გროციუსი (1583-1645) პირველი მოაზროვნე იყო, რომელმაც სცადა ბუნებითი სამართლის იდეების სისტემურად ჩამოყალიბება და გადმოცემა.

გროციუსის შეხედულებების ჩამოყალიბებაზე უდიდესი გავლენა მოახდინა ნიდერლანდების ბურჟუაზიულმა რევოლუციამ, რომელიც წარმოებდა ამ პერიოდში ესპანეთის ბატონობის წინააღმდეგ ნიდერლანდელი ხალხის გასა~~წ~~თავისუფლებლად.

1609 წ. გროციუსმა დაწერა შრომა „თავისუფალი ზღვა“, რომელშიაც პოლანდიელთა თავისუფლად ნაოსნობის სამართლიანობას ასაბუთებდა. იგი მიმართული იყო ესპანელების წინააღმდეგ, რომლებიც ასაბუთებდნენ, რომ ესპანეთს ზღვაში განუყოფელი ნაოსნობის უფლება თვით რომის პაპმა მისცა. გროციუსმა გაილაშქრა ინგლისის წინააღმდეგაც, რომელიც ასევე ზღვაზე განუყოფელი ნაოსნობის უფლებას იჩემებდა. მალე ჰუგო გროციუსი რელიგიურ-პოლიტიკური ხასიათის დაკეში მონაწილეობისათვის სამუდამოდ დააპატიმრეს, მაგრამ იგი ციხიდან გაიქცა.

1625 წელს გროციუსმა პარიზში დაწერა ცნობილი შრომა „ომისა და მშვიდობის უფლების შესახებ“. აღნიშნული შრომა გროციუსმა მიუძღვნა საერთაშორისო სამართლის საკითხებს, თუმცა ამ შრომაში მას უნდა გადაეწყვიტა საკითხი ზოგადად სამართლის შესახებ და საერთაშორისო ურთიერთობის სუბიექტის, ე.ი. სახელმწიფოს შესახებ. ფეოდალური წარმოდგენების საწინააღმდეგოდ გროციუსი მიუთითებს, რომ სამართალი ღმერთის ნებით არ გამოდინარეობს, არამედ ადამიანის ბუნებიდან. ადამიანს აქვს მიდრეკილება საზოგადოებისაკენ, ადამიანებისაკენ და,

გროციუსის აზრით, სწორედ ადამიანის ეს მიდრეკილებაა სამართლის წყარო. ამრიგად, გროციუსი იმ დასკვნამდე მიდის, რომ სამართალი დაფუძნებულია თვით ადამიანის ბუნებაში და არსებობს მიუხედავად ადამიანთა მიერ დადგენილი კანონებისა.

გროციუსის მიხედვით, ადამიანის საზოგადოებისაკენ სწრაფვა, რაც მის ბუნებაშია ჩადებული, გამომდინარეობს რიგი მოთხოვნებიდან, ესენია: სხვისი ქონებისაგან თავის შეკავება, მიღებული სხვისი ნივთის უკან დაბრუნება, პირობის შესრულება, ზარალის ანაზღაურება, თუ ის ჩვენი ბრალითაა მიყენებული, ასევე ადამიანებისადმი შესაბამისი სასჯელის მიზღვა. ყოველივე ამას გროციუსი ბუნებითი სამართლის ნორმებად მიიჩნევს. მიუხედავად იმისა, რომ გროციუსი სამართლის პირველწყაროდ თვლიდა ადამიანის ბუნებას, იგი არ უარყოფდა ღმერთის არსებობას და ბუნებითი სამართლის გვერდით ღვთიურ სამართალსაც უშვებდა. გარდა ბუნებითი სამართლისა და ღვთიური სამართლისა, გროციუსი ცნობს ასევე ადამიანურ სამართალსაც. ამ უკანასკნელს გროციუსი ორ ნაწილად ჰყოფს: ქვეყნის შიგნით მოქმედი სამართალი და ხალხებს შორის ურთიერთობის მარეგულირებელი სამართალი. გროციუსის აზრით, ღვთიური სამართალი და ადამიანთა სამართალი ცვალებადია, ხოლო ბუნებითი სამართალი უცვლელია. ბუნებითი სამართლის შეცვლა არ შეუძლია თვით ღმერთსაც კი.

ამრიგად, ჰუგო გროციუსმა, მართალია, გაიმეორა ანტიკურ და შუასაუკუნეობრივ მოაზროვნეთა შეხედულებანი ბუნებით სამართალზე, მაგრამ მთელი რიგი განმასხვავებელი ნიშნებით. კერძოდ, ჰუგო გროციუსი სტოელებისა და რომაელი იურისტებისაგან განსხვავებით ასაბუთებს, რომ ბუნებითი სამართალი ადამიანის გონიერი ბუნებიდან გამომდინარეობს. გროციუსის ნააზრვეი შუა საუკუნეების მოაზროვნეებისაგან იმით განსხვავდება, რომ მან გაანთავისუფლა იურიდიული მეცნიერება ღმერთის მეურვეობისაგან. გროციუსის მოძღვრებაში შეინიშნება იურიდიული მსოფლმხედველობის ჩასახვის ნიშნები.

ახლა გავარკვიოთ გროციუსის მოსაზრებანი სახელმწიფოზე.

ჰუგო გროციუსის აზრით, სახელმწიფო არის ორგანიზაცია „საერთო სარგებლიანობის“ მოსაგნად. იგი ასე განმარტავს სახელმწიფოს: „სახელმწიფო არის თავისუფალ ადამიანთა კავშირი საერთო სარგებლობისა და უფლებების დასაცავად“. ამრიგად, გროციუსის მიხედვით, სახელმ-

წიფო ადამიანთა შეგნებული მოღვაწეობის შედეგია, რომელიც შეიქმნა ხელშეკრულების დადებით. ეს შეხედულება სახელმწიფოს ხელშეკრულებით წარმოშობაზე ტიპურია ბუნებითი სამართლის სკოლისათვის.

გროციუსი ასაბუთებს, რომ სუვერენიტეტის მატარებელია არა ხალხი, არამედ ხელმწიფე. ხელმწიფის ხელისუფლების უპირატესობის აღიარებით გროციუსი გამოხატავს შუასაუკუნეობრივი იურისპრუდენციის იდეების ნაშთების არსებობას.

ყურადღებას იპყრობს გროციუსის თვალსაზრისით კერძო საკუთრების წარმოშობის საკითხზე. მისი აზრით, კერძო საკუთრება წარმოიშვა ადამიანთა შეთანხმების შედეგად, ერთი მხრივ, აშკარად შეთანხმებისა და ქონების გაყოფის გზით, მეორე მხრივ, უსიტყვოდ, ე.ი. საკუთარი ნებით ქონებისა თუ მამულების დაუფლების გზით. ამდენად, საკუთრების უფლება, რადგან ადამიანის ნებიდან გამომდინარეობს, - ადამიანის ნების გარეშე სხვისი საკუთრების დაუფლება, - არამართლზომიერია. საკუთრების უფლებას გროციუსი განმარტავს, როგორც ნივთის განკარგვის ან გასხვისების შესაძლებლობას.

ჰუგო გროციუსს საერთაშორისო სამართლის დამაარსებლად თვლიდნენ, მაგრამ ეს თვალსაზრისი სწორი არ უნდა იყოს, რადგან მას ჰყავდა წინამორბედი, იტალიელი იურისტი ჯენტილეს სახით.

ჰუგო გროციუსს საყურადღებო მოსაზრებები გააჩნია საერთაშორისო სამართლის საკითხებზე, ასევე იგი მოითხოვდა საომარი მოქმედების ჰუმანური წესების შემოღებას, კერძოდ, ადამიანურად მოპყრობოდნენ სამხედრო ტყვეებს, შეებრალებინათ ბავშვები და ქალები. გროციუსი უარყოფს მოსაზრებას, რომ თითქოს საერთაშორისო ურთიერთობაში ძალა განსაზღვრავს ყველაფერს. მისი აზრით, საერთაშორისო ურთიერთობებს საფუძვლად უნდა ედოს სამართალი და სამართლიანობა, ესაა საერთო სახალხო სამართალი, რომლის წყაროა ადამიანთა ბუნება და მათი შეთანხმება. გროციუსი თვლიდა, რომ საერთაშორისო სამართალი ბუნებითი და დადებითი სამართლის ნაწილია.

მიუხედავად იმისა, რომ ჰუგო გროციუსის მოძღვრებაში ბუნებითი სამართლის თეორიამ სრულყოფილი სახე ვერპოვა, მისმა იდეებმა დიდი გავლენა იქონიეს არა მარტო ბუნებითი სამართლის შემდგომ განვითარებაზე, არამედ იურიდიული მეცნიერებისა და, კერძოდ, საერთაშორისო სამართლის განვითარებაზე.

§2. სპინოზას პოლიტიკური შეხედულება

ბუნებითი სამართლის მეორე წარმომადგენელია ჰოლანდიელი ფილოსოფოსი ბენედექტ სპინოზა (1632-1677). მისი მთავარი ნაწარმოებია „ეთიკა, დამტკიცებულია გეომეტრიული მეთოდით“, რომელზედაც ავტორი 12 წელი მუშაობდა. თავისი პოლიტიკური შეხედულებანი სპინოზამ ჩამოაყალიბა შემდეგ თხზულებაში¹ „საღვთისმეტყველო-პოლიტიკური ტრაქტატი“, 2) „პოლიტიკური ტრაქტატი“.

სპინოზას პოლიტიკური შეხედულებების გასარკვევად საჭიროა გავარკვიოთ მისი ფილოსოფიური კრედო. სპინოზა მეტაფიზიკური - მექანისტური მეტარიალიზმის წარმომადგენელია. მისი აზრით, ბუნება ღმერთისაგან არ არის შექმნილი, არამედ ღმერთი და ბუნება ერთი და იგივეა. სპინოზა სამყაროს განიხილავს, როგორც უცვლელს. მის მოძღვრებაში განვითარების იდეას ვერ ვპოულობთ. სპინოზას ფილოსოფიის დამახასიათებელი ნიშანია მეტად მკაცრი დეტერმინიზმი. ბუნებაში, მისი აზრით, ყველაფერი ხდება ისე, როგორც აუცილებელია. შემთხვევითობას ადგილი არა აქვს. რაც შეეხება სიკეთეს, ბოროტებას, სილამაზეს, სრულყოფილებას და სხვ. ისინი ადამიანთა წარმოდგენებითა და შეფასებებითა განსაზღვრული და მოკლებულნი არიან მეცნიერულ მნიშვნელობას.

სახელმწიფოს წარმოშობას სპინოზა ბუნებრივი აუცილებლობით ხსნის. იგი აღნიშნავს, რომ ადამიანი მაშინ არის კარგად, როდესაც მასზე ბატონობს გონება, ხოლო ადამიანის გონება კი კარნახობს ადამიანს სხვა ადამიანებთან ერთად იცხოვროს, რადგან მარტოდმარტო იგი ვერ შესძლებს იმის მოპოვებას, რაც ცხოვრებისთვისაა საჭირო. გარდა ამისა, საზოგადოების გარეშე ადამიანი ვერ უზრუნველყოფს თავისი თავის უშიშროებას, ვერ განახორციელებს მისთვის მინიჭებულ ბუნებით უფლებებს.

სწორედ ამის გამო ადამიანები ბუნებითი მდგომარეობიდან გადადიან სამოქალაქო მდგომარეობაზე. სპინოზა სახელმწიფოს ხსნის, როგორც ორგანიზაციას, რომელიც მოწოდებულია დაიცვას საზოგადოების ყველა წევრის ინტერესები.

ამრიგად, სპინოზა სახელმწიფოს წარმოშობას იდეალისტურად ხსნის. კერძოდ, სახელმწიფოს წარმოშობის მთავარ მიზეზად ადამიანთა ბუნებრივ მიდრეკილებებსა და ვნებებს თვლის. სპინოზა სამართლის წარმოშობასაც

იდეალისტურად ხსნის. მისი აზრით, სახელმწიფოს წარმოშობის შედეგად ისახება „საერთო სამართალი“, რომელიც თითოეული ინდივიდის ბუნებითი უფლების საერთო ჯამია და რომელიც ხელისუფლებას უდრის. სპინოზა ბუნებითი სამართლის თეორიის სხვა წარმომადგენლების მსგავსად ვერ ხედავს განსხვავებას საზოგადოებასა და სახელმწიფოს შორის.

სპინოზა ჰუგო გროციუსისაგან განსხვავებით, ბუნებით კანონს აიგივებს ობიექტურ კანონებთან, იგი ამტკიცებს, რომ ბუნებითი სამართალი არ წყდება, არამედ არსებობას განაგრძობს სახელმწიფოს წარმოშობის შემდეგაც, ხოლო ადამიანთა ბუნებრივი მდგომარეობა მთლიანად არ ისპობა, არამედ გარდაიქმნება სახელმწიფოში.

სპინოზა სვამს საკითხს სახელმწიფო ხელისუფლების ფარგლებზე, ე.ი. მას სურს გაარკვიოს, რომელ ბუნებით უფლებებს ვერ შეეხება სახელმწიფო. სპინოზას აზრით, სახელმწიფო არ უნდა ჩაერიოს და არ უნდა ხელყოს ადამიანის აზრი და რელიგიური თავისუფლება, სხვა ადგილას სპინოზა მოითხოვს, რომ რელიგიურ თავისუფლებას თავისი საზღვრები ჰქონდეს. გარდა ამისა, იგი აკრიტიკებს საეკლესიო კულტის მსახურთ, რომლებიც აზნობენ აზრის თავისუფლებას, ამცირებენ ადამიანის გონებას. სპინოზა მოითხოვდა განათლების შემოღებას, რომელიც მეცნიერების განვითარებისათვის მოამზადებდა ნიადაგს.

გარკვეული მოსაზრებები გააჩნია სპინოზას სახელმწიფო ფორმების საკითხზეც. სპინოზას საუკეთესო სახელმწიფო წყობილების ფორმად მიიჩნია ისეთი წყობა, სადაც უზრუნველყოფილია მშვიდობა, უშიშროება და ადამიანთა თავისუფლება. სპინოზა გადაჭრით უარყოფს შეუზღუდველ მონარქიას. მისი აზრით, ხელმწიფის ხელისუფლება უნდა შეიზღუდოს წარმომადგენლობითი დაწესებულებებითა და სასამართლო კოლეგიებით. მისი სიმპათიები დემოკრატიის მხარეზეა, თუმცა იგი შეზღუდულ დემოკრატიას ემხრობა.

სპინოზას პოლიტიკურ იდეათა პროგრესულობაზე მეტყველებს ის ფაქტი, რომ მან გაილაშქრა შეუზღუდველი მონარქიის წინააღმდეგ და დამაჯერებლობით იცავდა აზრისა და სინდისის თავისუფლებას.

ტომას მონი

უტოპია

ლათინურიდან თარგმნა, შესავალი წერილი, შენიშვნები და
საძიებელი დაურთო ნინო გომართელმა

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა
თბილისი 1983

ატარებს კუნძული, ადრე რომ აბრაქსა⁷⁷ ერქვა, გამარჯვებისთანავე ბრძანა გაეთხარათ თხუთმეტი მილი იქ, სადაც ეს ქვეყანა კონტინენტს უერთდებოდა, და ხმელეთს გარშემო ზღვა შემოარტყა. ამავე უტოპუსმა თავისი მოუქნელი და ველური ბრბო განსწავლისა და განათლების ისეთ დონეზე აიყვანა, რომ ახლა იგი ამ მხრივ თითქმის ყველა სხვა მოკვდავთ აღემატება. ეს სამუშაო რომ ვინმეს სამარცხვინოდ არ მიეჩნია, უტოპუსმა თავისი ჯარისკაცებიც ჩართო შრომაში. ერთდროულად შრომა მრავალ ადამიანზე რომ განაწილდა, იგი არნახული სისწრაფით დასრულდა. უტოპიელთა წარმატებამ განაცვიფრა და თანაც შეაძრწუნა მეზობლები, რომლებიც თავიდან დასცინოდნენ ამ ვითომ უსარგებლო წამოწყებას.

კუნძულზე ორმოცდაათოთხმეტი ქალაქია⁷⁸, ყველა ვრცელი და დიდებული; ენა, ზნე-ჩვეულებები, დაწესებულებები და კანონები მათ სავსებით ერთნაირი აქვთ. მათი მდებარეობაც ასევე ერთნაირია და ერთნაირადვე გამოიყურება, რამდენადაც ამის საშუალებას იძლევა ადგილმდებარეობა. ქალაქები ერთმანეთისაგან ოცდაოთხი მილითაა დაშორებული. ამავე დროს არცერთი ქალაქი არ არის ისე მოწყვეტილი, რომ მეორე ქალაქამდე ფეხით ერთ დღეში არ შეიძლებოდეს მისვლა.

ყოველი ქალაქიდან ყოველწლიურად სამი მოხუცი და გამოცდილი მოქალაქე ამაუროტში⁷⁹ იკრიბება კუნძულის საერთო საქმეთა განსახილველად. ამ ქალაქს უპირატესობა ენიჭება, ვინაიდან იგი ქვეყნის შუაგულში მდებარეობს და ამდენად მოსახერხებელია ყოველი მხრიდან მივლინებულთათვის მისადგომად. ქალაქებს შორის მიწვრები იმდენად მარჯვედაა განაწილებული, რომ თითოეულს ცალ-ცალკე ყოველი მხრიდან არანაკლებ ოცი მილი მიწა აკრავს, ხოლო ერთი მხრიდან გაცილებით მეტიც კია, და ეს სწორედ იმ მხრიდან, საიდანაც ქალაქები უფრო მეტად არიან დაშორებული ერთმანეთს. არც ერთ ქალაქს არა აქვს თავისი საზღვრების გავრცობის სურვილი, ვინაიდან მისი მკვიდრნი საკუთარ თავს მიწათმოქმედებად უფრო მიიჩნევენ, ვიდრე ამ სამფლობელოს ბატონ-პატრონებად. სოფლებში ყველგან მოხერხებულად არის განლაგებული სახლები, სადაც სოფლის მეურნეობისათვის საჭირო იარაღები ინახება. იქვეა დასახლებული მაცხოვრებლები, რომლებსაც მორიგეობით უწევთ იქ ცხოვრება. არც ერთი სოფლის ოჯახის შემადგენლობა არ არის ორმოც კაცზე ნაკლები, მათ რიცხვში შედის აგრეთვე ორი მიწერილი მონა. ოჯახის სათავეში დგანან ოჯახის მამა და დედა, პატივცემული და ხანდაზმული ადამიანები,

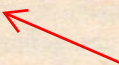

ხოლო ყოველი ოცდაათი ოჯახის სათავეში — ერთი ფილარქოსი⁸⁰. თითოეული ოჯახიდან ოც-ოცი კაცი ყოველწლიურად ბრუნდება საცხოვრებლად ქალაქში. ეს ისინი არიან, ვინც სოფელში ორი წელი გაატარეს. მათ ადვილს იჭერენ ქალაქიდან ჩამოსულები, რათა ხელმძღვანელობა გაუწიონ იმათ, ვინც სოფელში ერთი წელი იცხოვრეს და ამიტომ უფრო მეტი გამოცდილება აქვთ სოფლის მეურნეობის საქმეებში. ამ ჩამოსულებმა შემდეგ წელს უნდა ასწავლონ სხვებს, რათა მოსავლის მოწევაში რაიმე შეცდომა არ მოხდეს, რაკი ყველა ერთნაირად ახალბედა და გამოუცდელი იქნება. თუმცა მიწათმოქმედთა გადახალისების ეს ხერხი საყოველთაოდ მიღებულია, რათა არავის არ მოუხდეს ნება-სურვილის გარეშე მეტად ხანგრძლივად ცხოვრება სოფლად, მკაცრ პირობებში, მაინც ისე ხდება, რომ ისინი, ვისაც ბუნებრივი მიდრეკილება აქვს სოფელში ცხოვრებისადმი, თავის მხრივ, იქ დარჩენას უფრო მეტ ხანს ითხოვს. მიწათმოქმედნი ამუშავებენ მიწას, კვებავენ პირუტყვს, იმარაგებენ შემას და ჩააქვთ ქალაქში როგორც მოეხერხებათ — ხმელეთით ან ზღვით. ისინი განუსაზღვრელი რაოდენობით, საოცრად უნარიანად ზრდიან წიწილებს. გამოსაჩეკად⁸¹ კვერცხებს ქათმებს კი არ უწყობენ, არამედ ათასობით ცალს ერთად ათბობენ თანაბარი სითბოთი და ისე გამოჩეკენ. როგორც კი წიწილები გამოიჩეკებიან ნაჭუჭიდან, ისინი უკვე უკან დასდევენ ადამიანებს, როგორც დედას, და, წარმოიდგინეთ, სცნობენ კიდევ მათ.

უტოპიელებს ძალიან ცოტა ცხენი ჰყავთ, თანაც მხოლოდ ფიცხნი და ისიც მხოლოდ ჯირითში ახალგაზრდობის გასაწრთვლად⁸². მთელი სამიწათმოქმედო და ტვირთსაზიდი შრომა ხარებს ეკისრებათ. უტოპიელებს მიაჩნიათ, რომ ხარები სირბილში, მართალია, ჩამოუვარდებიან ცხენებს, მაგრამ გამძლეობით სჯობნიან მათ. გარდა ამისა, ხარებს ნაკლებად ემართებათ ავადმყოფობა, უფრო ადვილი შესანახი არიან და, როცა სამუშაოდ აღარ ივარგებენ, შეიძლება მათი საკვებად გამოყენება.

მარცვლეულიდან უტოპიელები მხოლოდ პურს ამზადებენ, ხოლო ღვინოს ყურძნისას ან მსხლისას მიირთმევენ, ბოლოსდაბოლოს, ხანდახან მხოლოდ სუფთა წყალს, ხშირად კი თაფლის ან ალაოს ფესვის ნაყენს სვამენ. თუმცა მათ კარგად იციან (და თანაც მეტად ზუსტადაც), თუ რამდენი პური სჭირდება ქალაქს და მის მიმდებარე ოლქს, მაინც უფრო მეტი ნათესები აქვთ და საქონელსაც მეტს ზრდიან, რადგან ვარაუდობენ, რომ ზოგს მეზობლებს შესთავაზებენ. ყვე-

ლაფერს, რაც მათ ესაჭიროებათ და რაც სოფლად არ არის, ისინი ქალაქიდან ღებულობენ, თანაც ძალიან ადვილად, ყოველგვარი სამაგიერო გაცვლის გარეშე. ქალაქში ისინი ყოველთვის ურად თავს იყრიან დღესასწაულებზე. როდესაც მოსავლის აღების დღე დგება, მიწათმოქმედთა ფილარქოსები შეატყობინებენ ქალაქის ხელისუფალთ, თუ რამდენი მოქალაქის გამოგზავნაა საჭირო და რადგან მუშაკთა ეს ლაშქარი დროზე და ზუსტად ვადაზე ცხადდება, ისინი თითქმის ერთ მზიან დღეში ამთავრებენ მოსავლის აღებას.

ქალაქებისა და უპირატესად ამაუროტისათვის

ის, ვინც გაეცნობა უტობიის ერთ ქალაქს, უნდა ჩათვალოს, რომ დანარჩენებსაც გაეცნო, იმდენად ჰგვანან ისინი ერთმანეთს (ამას ხელს არ უშლის სხვადასხვა ადგილმდებარეობა) და რადგან ასეა, მეც აღვწერ ერთ რომელსამე მათგანს (დიდი მნიშვნელობა არც აქვს სახელობრ რომელს). მაგრამ, აბა სხვა რომელია ამაუროტზე უკეთესი? არც ერთი ქალაქი არაა მასზე ღირსეული, სხვები მას კიდევ ჩამოუვარდებიან, როგორც სენატის ადგილსამყოფელს; ამასთან არც ერთ ქალაქს არ ვიცნობ მასზე უკეთ, რადგან იქ ზედისეულ ხუთი წელი გავატარე.

ამაუროტი მთის დამრეც ფერდობზეა გაშენებული და თითქმის კვადრატის ფორმა აქვს. დაწყებული ბორცვის მწვერვალიდან ცოტა ქვემოთ, იგი სიგანეზე გადაჭიმულია ორ მილზე, მდინარე ანიდრუსამდე, მისი ნაპირების გასწვრივ კი ქალაქის სიგრძე ცოტა უფრო მეტია. ანიდრუსი სათავეს იღებს ამაუროტიდან ოთხმოციოდე მილის ზევით, პატარა წყაროდან, რომელიც თანდათან იზრდება სხვა მდინარეთა შენაკადებით (მათგან ორი საშუალო სიდიდისაა). შემდეგ ანიდრუსი ზედ ქალაქის მისადგომებთან ნახევარ მილამდე ფართოვდება, კიდევ უფრო იზრდება და სამოც მილს რომ გაივლის, ოკეანეს უერთდება. მთელ ამ სიგრძეზე ქალაქსა და ზღვას შორის და ქალაქის ზემოთ რამდენიმე მილზე ყოველ ექვს საათში ერთმანეთს ენაცვლება ზღვის მოქცევა და უკუქცევა. მოქცევის დროს ზღვა უკუაგდება მდინარეს და ანიდრუსის მთელ კალაპოტს ოცდაათი მილის მანძილზე თავისი ტალღებით ავსებს. აქ და ცოტა უფრო შორსაც იგი მლაშე წყლით ამღვრევს მდინარის ნაკადს; უკუქცევისას ისევ მტკნარი წყალი იმარჯვებს და ქალაქში უკვე სუფთად მიედინება თითქმის ზედა შესართავამდე.

არამედ იმიტომაც, რომ ქუჩები ერთმანეთს ეჯიბრებიან საკუთარი ბაღების მოვლაში. ყოველ შემთხვევაში ქალაქში უფრო საჭიროსა და თან ლამაზს ვერაფერს ნახავთ. ეტყობა, ქალაქის დამაარსებელი არაფერზე ისე არ ზრუნავდა, როგორც ამ ბაღებზე.

ამბობენ, ქალაქის მთელი ეს გეგმა თავიდანვე უტობუსმა შეადგინაო, მაგრამ მოსაკაზმავი და სხვა მოსართავი საქმეები, რასაც, როგორც თვითონაც გრძნობდა, არ ეყოფოდა ერთი ადამიანის სიცოცხლე, მან თავის შთამომავლებს დაუტოვაო. ამიტომ მათ მატრიანეებში, რომლებსაც ისინი გულმოდგინედ ადგენენ და ფაქიზად ინახავენ, დაწყებული კუნძულის დაპყრობიდან 1760 წლის მანძილზე, ნათქვამია, რომ წინათ აქ დაბალი სახლები იდგა და ქოხებსა და გომურებს წააგავდა, შენდებოდა განურჩევლად ყოველგვარი ხისაგან, კედლები თიხით იყო შელესილი, წვეტიანი სახურავები — თივით დაფარული. ახლა კი ყოველი სახლი თავისი ფორმით იპყრობს ყურადღებას, სამსართულიანია, კედლები ქვის ან აგურისაა, შიგნით კი ცარიელი ადგილები მსხვილი ღორღითაა ამოვსებული. ბრტყელი სახურავები დაფარულია რაღაც საცხით, რომელიც, მართალია, იაფფასიანია, მაგრამ ისეთი შედგენილობისაა, რომ არ ეშინია ცეცხლისა, ხოლო ავდარში ტყვიაზე უფრო გამძლეა. ფანჯრებს ქარისაგან იცავს მინა⁸⁴, რომელიც აქ ბევრზე ბევრია, ზოგჯერ მას თხელი ცხიმით პოხავენ ან ქარვის⁸⁵ ფენით ფარავენ. ეს ორმხრივ სასარგებლოა, ჯერ ერთი, მეტ სინათლეს ატარებს და, მეორეც, ქარიც ვერ ატანს.

თანამდებობის პირთათვის

ყოველი ოცდაათი ოჯახი თავის მხრივ ყოველწლიურად ირჩევს თანამდებობის პირს, რომელსაც ადრე სიფოგრანტუსი⁸⁶ ერქვა, ხოლო ახალ ენაზე ფილარქოსი ჰქვია. ყოველ ათ სიფოგრანტუსს თავის ოჯახებიანად მეთაურობს კაცი, რომელსაც ძველებურად ტრანიბორუსი⁸⁷ ერქვა, ახლა კი პროტოფილარქოსად იწოდება.

ყველა სიფოგრანტუსი, სულ ორასი კაცი, ფიცის დადების შემდეგ იმის თაობაზე, რომ აირჩევს ყველაზე ღირსეულს, ფარული კენჭისყრით შეარჩევს თავადს (ბატონს), სახელდობრ, ერთ-ერთს იმ ოთხი პიროვნებისაგან, რომლებსაც მათ ხალხი შესთავაზებს. ქალაქის მოსახლეობის ყოველი მეოთხედი ირჩევს ერთ ტრანიბორუსს და შუამდგომლობას უწევს სენატში. თავადის თანამდებობა უცვლელია მთე-

ლი მისი ცხოვრების მანძილზე, თუკი რაიმე მიღრეკილებას არ გამოავლენს იგი ტირანიისადმი. ტრანიზორუსები ყოველ სამ დღეში, ზოგჯერ, თუ გარემოება მოითხოვს, უფრო ხშირადაც, დადიან სათათბიროდ თავადთან. ისინი ბჭობენ საზოგადო საქმეებზე და მყისვე შეწყვეტენ ხოლმე ყოველგვარ კერძო კამათს, თუკი ასეთი რამ წამოიჭრება. სიფოგრანტუსებიდან სენატში ყოველთვის უნდა იყოს ორი, თანაც ყოველდღე სხვადასხვა. არსებობს დადგენილება, რათა იმ საქმეთაგან, რომლებიც რესპუბლიკას ეხება, არც ერთი არ გადაიტყრას მანამ, სანამ არ განიხილავს სენატი გადაწყვეტილების მიღებამდე სამი დღით ადრე. სისხლის სამართლის დანაშაულად ითვლება საზოგადო საქმეებზე გადაწყვეტილების მიღება სენატის ან სახალხო კრების გარეშე. ამბობენ, რომ ეს ღონისძიება შემოღებულია იმ მიზნით, რომ არავინ გაბედოს სახელმწიფო წყობილების შეცვლა თავადისა და ტრანიზორუსების შეთქმულებით ან ხალხის დამორჩილება ტირანიით. ამიტომ ყოველგვარი საქმე, რომელსაც რაიმე მნიშვნელობა აქვს, სიფოგრანტუსთა კრებას მოხსენდება, ისინი თავის მხრივ აცნობენ მას თავთავიანთი განყოფილებების ოჯახებს, შემდეგ ერთმანეთში ითათბირებენ და თავის გადაწყვეტილებას სენატს აცნობებენ⁸⁸. ზოგჯერ საქმე გადააქვთ მთელი კუნძულის კრებაზე. სენატს, გარდა ამისა, აქვს ასეთი წესიც: არც ერთი წინადადება არ გაარჩიონ იმ დღეს, როდესაც იგი პირველად შევა, და გადადონ სენატის მორიგ თათბირამდე, რათა არავინ არ წამოროშოს, რაც ენაზე მოადგება. ასე რომ არ იყოს, მაშინ კაცი იმაზე იფიქრებს, თუ როგორ დაიცვას თავისი პირველი გადაწყვეტილება და არა იმაზე, თუ რა უფრო არგებს სახელმწიფოს. მახინჯი და ცრუ პატივმოყვარეობის გამო იგი უფრო ადრე დათმობს საზოგადოებრივ კეთილდღეობას, ვიდრე საკუთარ ნათქვამს, საკუთარ წარმოდგენას, ვითომდა მან ნაკლები იზრუნა იმაზე, რაზეც უნდა ეზრუნა, სახელდობრ — ელაპარაკა უფრო დინჯად და დაფიქრებულად, ვიდრე სულსწრაფად და ნაჩქარევად.

ხელობათათვის

ყველა ქალსა და კაცს ერთი საქმე აქვს — მიწათმოქმედება, რომლისგანაც არავინ თავისუფლდება. პირიქით, მას ყველა სწავლობს ბავშვობიდანვე, ნაწილობრივ სკოლაში მოძღვრების დაუფლების გზით, ნაწილობრივ კი ქალაქის ახლომახლო მინდვრებზე, სადაც ბავშვები

თითქოსდა სათამაშოდ ვაპყავთ; მაგრამ ისე გამოდის, რომ იქ ისინი არა მარტო აკვირდებიან გარემოს, არამედ ფიზიკური ვარჯიშის სახით მუშაობენ კიდევ.

მიწათმოქმედების გარდა (რასაც, როგორც უკვე ვთქვე, ყველა მისდევს), თითოეული სწავლობს ერთ რომელიმე საკუთარ ხელობას, ჩვეულებრივ ეს ან მატყლის დართვაა, ან სელის გამოყვანა, ან ქვის-მთლელთა, მელითონეთა და ხის ოსტატთა ხელობა. შეიძლება ითქვას, რომ ამის გარდა მათ არა აქვთ სხვა რაიმე ისეთი, რომელიც აღნიშვნის ღირსი იყოს. რაც შეეხება ტანსაცმელს, იმის გარდა, რომ იგი გარეგნულად განსხვავებულია სხვადასხვა სქესის პირთათვის, როგორც მარტოხელათათვის, ისე დაქორწინებულთათვის, მისი შეკერილობა ყოველთვის ერთნაირი, უცვლელი და მუდმივია, შესახებდავად საცხები მოსაწონი, მოძრაობისათვის მოსახერხებელი და სიცხევეა და სიცხესთან შეფარდებული. და, აი, ამ ტანსაცმელს თითოეული ოჯახი თვითონვე იმზადებს. სხვა ხელობებიდან ისინი სწავლობენ კიდევ ერთ რომელიმეს, თანაც სწავლობენ არა მარტო კაცები, არამედ ქალებიც. ქალები, როგორც შედარებით სუსტები, უფრო ადვილი საქმით არიან დაკავებულნი: ჩვეულებრივ ამუშავენ მატყლს ან სელს. მამაკაცებს ეკისრებათ სხვა, უფრო ძნელი ხელობები. ხშირად ახალგაზრდები მამის ხელობას მისდევენ, უმრავლესობას მისკენ ბუნებრივი მიდრეკილება აქვს. მაგრამ თუ ვინმეს სხვა საქმიანობისადმი აქვს მისწრაფება, მას ისეთ ოჯახს მიაშვილებენ, რომლის საქმიანობისადმიც იჩენს სიყვარულს. ასეთ შემთხვევაში არა მარტო ამ ახალგაზრდის მამა, არამედ ხელისუფლებაც ზრუნავს იმაზე, რომ იგი დარბაისელსა და კეთილშობილ ოჯახის უფროსს ჩააბარონ. გარდა ამისა, თუ ვინმე ერთი ხელობის შესწავლის შემდეგ მოინდომებს მეორის შესწავლასაც, ამის ნებადართვას ისევ იმავე გზით იღებს. როცა იგი ორივე ხელობას დაეუფლება, აირჩევს სამუშაოდ იმას, რომელიც თვითონ უნდა, თუ, რა თქმა უნდა, სახელმწიფოს უფრო სხვა არ ესაჭიროება.

სიფოგრანტუსთა უმთავრესი და თითქმის ერთადერთი საქმიანობაა ზრუნვა და დაკვირვება იმაზე, რომ არავინ იჯდეს უქმად, თითოეული მუშაობდეს თავისი ხელობის მიხედვით, მაგრამ არა ადრე დილიდან გვიან ღამემდეგ⁸⁹, რათა საქონელივით არ დაიქანცოს, თორემ ასეთი მძიმე შრომა ხომ მონების ხვედრსაც კი აღემატება, თუმცა ასეთ ცხოვრებას ეწევიან მუშები ყველგან, გარდა უტოპიისა. უტოპიელები დღე-ღამეს ოცდაოთხ თანაბარ ნაწილად ყოფენ და სამუშაოს აქედან

მხოლოდ ექვს საათს უთმობენ: პირველ სამ საათს შუადღემდე მუშაობენ, რის შემდეგაც სასაღილოდ მიდიან, საღილის შემდეგ ნაშუადღევს ორ საათს ისვენებენ და ისევ განაგრძობენ მუშაობას მეორე სამ საათს. სამუშაო დღეს ვახშმით ამთავრებენ. ვინაიდან უტოპიელები პირველ საათს შუადღიდან ითვლიან, დაახლოებით რვა საათისათვის უკვე დასაძინებლად მიდიან. ძილისთვის გამოყოფილი აქვთ რვა საათი. მთელი დრო, რომელიც მუშაობას, ძილსა და ჭამას შორის რჩება, თითოეულს შეუძლია საკუთარი შეხედულებისამებრ გამოიყენოს, მაგრამ არა განცხრომისა და მცონარობისათვის, არამედ იმისათვის, რომ, თავისი ხელობისაგან თავისუფალმა, აზრიანად, სარგებლიანად გამოიყენოს ეს საათები რაიმე სხვა საქმისათვის. ამ დროს უტოპიელთა უმრავლესობა მეცნიერების შესწავლას უთმობს⁹⁰. ისინი ჩვეულებრივ ყოველდღიურად გარიჟრაჟამდე⁹¹ აწყობენ საჯარო კითხვას. ეს საქმე მინდობილი აქვს მხოლოდ იმას, ვინც საგანგებოდაა შერჩეული მეცნიერებისათვის. ამათ გარდა, ყველა წოდების როგორც კაცები, ისე ქალები, დიდ-დიდ ჯგუფებად იკრიბებიან და მიდიან ზოგნი ერთ, ზოგნი კი მეორე საჯარო კითხვაზე დასასწრებლად, იმის მიხედვით, თუ რომლისკენ აქვთ მისწრაფება. თუმცა ისიც ხდება, რომ თუკი ვინმე არჩევს ეს დრო ისევ თავის ხელობას დაუთმოს, და ასეთი კი ბევრია, ვისაც რომელიმე მეცნიერების დაუფლების სურვილი არა აქვს,— მას არავინ უშლის ხელს ამაში, უფრო მეტიც, ასეთი პიროვნება ქებასაც კი იმსახურებს, როგორც სახელმწიფოსათვის სარგებლობის მომტანი.

ნავახშმევს უტოპიელები ერთ საათს ვართობაში ატარებენ: ზაფხულში ბალებში, ზამთარში კი იმ საერთო დარბაზებში, სადაც სადილობენ. აქ ისინი ან მუსიკას უსმენენ, ან სასიამოვნო საუბრებს მართავენ. რაც შეეხება კამათლებით თამაშსა და სხვა ამგვარ უაზრო და დამღუპველ გასართობებს, წარმოიდგინეთ, მათ უტოპიელები არც კი იცნობენ. თუმცა მათთან გავრცელებულია ორი თამაში, რომელიც რაღაცით წააგავს ქადრაკს. ერთი—ესაა ციფრების ბრძოლა, სადაც ერთი ციფრი იჭერს მეორეს, და მეორე თამაში, როდესაც მანკიერებანი სამხედრო წესით ებრძვიან ღირსებებს. ამ თამაშში მეტად მოხერხებულადაა მითითებული როგორც მანკიერებათა შორის არსებულ განხეთქილებაზე, ისე მათ ერთსულოვნებაზე ღირსებების წინააღმდეგ ბრძოლაში, აგრეთვე იმაზე, თუ რომელი მანკიერება რომელ ღირსებას უპირისპირდება, როგორ ძალებს უცხადებენ ისინი აშკარა ბრძოლას,

როგორი ხრიკებით ეპარებიან შეფარვით, თავის მხრივ, რის დახმარებით ასუსტებენ ღირსებანი მანკიერებათა ძალებს, როგორი ხერხებით არიდებენ ისინი თავს თავდასხმას და, ბოლოს, როგორ იმარჯვებს ესა თუ ის მხარე.

მაგრამ აქ, შემდგომი გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლად, აუცილებელია უფრო დაწვრილებით განვიხილოთ ერთი საკითხი. სახელდობრ, თუ მხოლოდ ექვესი საათი ეთიმობა სამუშაოს, მაშინ აქედან, როგორც ჩანს, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ამის შედეგად პირველი მოთხოვნილების საგნების გარკვეული ნაკლებობა შეიმჩნევა. მაგრამ სინამდვილეში ეს ასე როდია; უფრო მეტიც, სამუშაო დროის ეს რაოდენობა არა მარტო საგნებით საკმარისია ცხოვრებისათვის აუცილებელი მარაგის შესაქმნელად, არამედ გარკვეულ დანაზოგსაც იძლევა. ეს გასაგები გახდება, თუ თქვენ უფრო ღრმად ჩაუკვირდებით იმას, თუ სხვა ხალხების მოსახლეობის რა უზარმაზარი ნაწილი ცხოვრობს უსაქმოდ: ჯერ ერთი, ასე ცხოვრობს თითქმის ყველა ქალი — საერთო მასის ნახევარი, ხოლო თუ სადმე ქალები მუშაობენ, ივარაუდება, რომ მაშინ იქ მამაკაცები ხვრინავენ. ამასთან, წარმოიდგინეთ, რა ვეებრთელა და რა უსაქმურ ბრბოს შეადგენენ მღვდლები და ეგრეთ წოდებული ბერები. ამას დაუმატეთ კიდევ მდიდრები, განსაკუთრებით მემამულეები, რომლებსაც, ჩვეულებრივ, კეთილშობილებსა და წარჩინებულებს უწოდებენ; მიუმატეთ მათი ქალაბი, აღკაზმული უსაქმურების მთელი ეს ხროვა, ბოლოს ჯანმრთელი და საღ-სალამათი მათხოვრები, რომლებიც რაიმე ავადმყოფობის მომიზეზებით უსაქმურად ცხოვრობენ — და იძულებული გახდებით საბოლოო ჯამში აღიაროთ, რომ იმათი რაოდენობა, ვისი შრომითაც იქმნება ყოველივე ის, რითაც მოკვდავნი სარგებლობენ, გაცილებით ნაკლებია, ვიდრე თქვენ გეგონათ. დაფიქრდით ახლა, ამ მართლა მშრომელი ადამიანებიდან რა ცოტანი არიან დაკავებული საქირო და აუცილებელი საქმით. სახელდობრ, რადგან ჩვენ ყველაფერს ფულით ვზომავთ, გარდუვალია ბევრი ისეთი საქმიანობის გამოყენება, სრულიად უაზრო და ზედმეტისა, რომლებიც მხოლოდ ფუფუნებასა და უზნეობას ემსახურება. მართლაც, მთელი ეს ბრბო, რომელიც დაკავშირებულია სამუშაოთი, რომ განაწილდეს იმ მეტად მცირერიცხოვანი ხელობების მიხედვით, რაც საქიროა ბუნებრივ მოთხოვნილებათა სათანადოდ დასაკმაყოფილებლად, მაშინ ასეთი უხვი წარმოებისას, რომელიც უეჭველად უნდა მოჰყვეს ამას, შრომის ფასი, ცხადია, გაცილებით ნაკლები იქნება იმაზე.

რაც მუშებს სჭირდებათ თავიანთი არსებობისათვის. მაგრამ ავიღოთ ყველა ის პიროვნება, რომელიც ახლა უსარგებლო ხელობებით არის დაკავებული, და კიდევ მთელი ეს უსაქმურობისა და მცონარობისაგან დასავათებული ხალხის რიცხვი, რომელთაგან თითოეული სხვისი შრომით შექმნილ იმდენ სანოვაგეს ნთქავს, რაც მის ორ დამამზადებელს ეყოფოდა. ასე რომ, ვიმეორებ, თუკი ამ პიროვნებათა მთელ ერთობლიობას სამუშაოს მივუჩინებ და თანაც სასარგებლოს, ადვილად შევამჩნევთ, თუ რა ცოტა დრო იქნებოდა საჭირო ყველაფერი იმის საქმად და უფრო ჭარბი რაოდენობით საწარმოებლად, რასაც სარგებლიანობისა და მიზანშეწონილობის პრინციპები მოითხოვს (ამას მიუმატებთ კიდევ სიამოვნებანი, ოლონდ ნამდვილი და ბუნებრივი).

ყოველივე ამას უტოპიაში ცხადად ადასტურებს თვით სინამდვილე. სახელდობრ, იქ მთელ ქალაქში, თავისი ოლქიანად, იმ მამაკაცებისა და ქალებისაგან, რომლებიც თავიანთი აჰაკითა და ძალ-ღონით შრომისათვის ვარგისი არიან, მხოლოდ ხუთასი კაცი თუა განთავისუფლებული. მათ შორის სიფოვრანტუსები, რომლებსაც, მართალია, კანონით აქვთ უფლება არ იმუშაონ, მაგრამ მაინც არ არიდებენ შრომას თავს, რათა თავისი მაგალითით დანარჩენებს შრომის ხალისი შემატონ. ამავე შეღავათით სარგებლობენ ისინი, ვისაც ხალხი სასულიერო წოდების შუამდგომლობით და სიფოვრანტუსთა ფარული კენჭისყრით სამუდამოდ უბოძებს თავისუფლებას მეცნიერების საფუძვლიანად შესასწავლად. თუ რომელიმე ამ პირთაგან არ გაამართლებს მასზე დამყარებულ იმედს, მას უკან აბრუნებენ ხელოსნებთან. და, პირიქით, ხშირად ხდება, რომ რომელიმე მუშა ისე ბეჯითად მეცადინეობს მეცნიერებაში ზემოთ აღნიშნულ თავისუფალ საათებში და ისეთი სიბეჯითით გამოირჩევა, რომ მას ათავისუფლებენ თავისი ხელობიდან და მეცნიერთა თანრიგში გადაჰყავთ.

მეცნიერთა ამ წოდებიდან ირჩევენ ელჩებს, სასულიერო პირებს, ტრანიბორუსებს და, ბოლოს, თვით სახელმწიფოს მეთაურს, რომელსაც თავიანთ უძველეს ენაზე ისინი ბარზანს⁹² უწოდებენ, ხოლო ახალზე — ადემუსს⁹³. ვინაიდან უქმად თითქმის არავინ არ არის და ყველა სასარგებლო ხელობას მისდევს, ადვილი გამოსათვლელია, თუ რამდენ საჭირო საგანს ქმნიან ისინი და რა მცირე დროში. ჩემ მიერ მოტანილ მოსაზრებებს განამტკიცებს ის გარემოებაც, რომ აუცილებელ ხელობათა უმრავლესობა მათ გაცილებით ნაკლებ დროს ართმევს, ვიდრე სხვა ხალხებს. აი, მაგალითად, ავიღოთ მშენებლობის საქმე. შე-

ნობათა აგება ან შეკეთება ყველა ქვეყანაში ძალიან ბევრი მუშახელის განუწყვეტელ შრომას მოითხოვს, რადგან მფლანგველი მემკვიდრე თანდათან ანადგურებს მამის დანატოვარს. ამრიგად, ის, რისი შენარჩუნებაც მინიმალური დანახარჯებით შეიძლებოდა, მემკვიდრემ უნდა აღადგინოს დიდძალი თანხით. ესეც არ კმარა, ხშირად განებივრებული გემოვნების ადამიანი უსაფუძვლოდ იწუნებს სახლს, რომელიც სხვას აურაცხელი თანხა დაუჯდა, და როდესაც შეუკეთებლად დარჩენილი ეს სახლი მოკლე დროში ინგრევა, პატრონი იშენებს სხვაგან მეორეს და ამაზე დიდ ფულს ხარჯავს. უტობიერებს კი, რომლებსაც ყველაფერი მოწესრიგებული აქვთ და რომელთა სახელმწიფოც კეთილმოწყობით გამოირჩევა, ძალიან იშვიათად უხდებათ ახალი ნაკვეთის შერჩევა სახლების ასაშენებლად. მუშები არა მარტო სწრაფად აღადგენენ უკვე დაზიანებულ შენობას, არამედ ისე აგებენ, რომ შეკეთება ნაადრევად აღარ დასჭირდეს. ამიტომ შრომის სულ მცირე დანახარჯებით შენობები ძალიან დიდხანს ძლებს და ამ ხელობის მუშები ძნელად შოულობენ სამუშაოს, თუ არ ჩავთვლით იმას, რომ ისინი იღებენ ბრძანებას, მასალა დროებით სახლში დაამზადონ, მაგალითად, გათალონ და გააპრიალონ ქვები, რათა საქმე წინ წაიგდონ.

და კიდევ, მიაქციეთ ყურადღება იმას, თუ რა მცირე შრომა სჭირდებათ მათ საკუთარი ტანსაცმლის დასამზადებლად. ჯერ ერთი, ვიდრე ისინი სამუშაოზე არიან, ზერეღედ იფარავენ ტანს ტყავით ან ბეწვით, რომელიც მათ თითქმის შვიდ წელს ჰყოფნით. როდესაც ისინი ქუჩაში გამოდიან, ზემოდან იცვამენ გრძელ მოსასხამს, რომელიც ზემოაღნიშნულ უხეშ ტანსაცმელს ფარავს. ამ მოსასხამის ფერი ერთნაირია მთელს კუნძულზე და ამასთან ესაა შალის ბუნებრივი ფერი. ამიტომ აქ არა მარტო ყველაზე უფრო ნაკლები მაუდი იხარჯება, ვიდრე სადმე სხვაგან, არამედ მისი დამზადებაც ვაცილებით ნაკლებ ხარჯებს მოითხოვს. სელის დამზადებაზე ხომ კიდევ უფრო ნაკლები შრომა იხარჯება და ამიტომ მას უფრო ფართოდ იყენებენ. მაგრამ ტილოში ისინი უპირატესობას პირველ ყოვლისა სითეთრეს ანიჭებენ, ხოლო შალის ქსოვილში — მხოლოდ და მხოლოდ სისუფთავეს. უფრო ნატიფ ნამუშევარს აქ არავითარი ფასი არა აქვს. ამის შედეგად მათთან თითოეული კმაყოფილდება ერთი ხელი ტანსაცმლით და ამასთან ჩვეულებრივ ორი წლის განმავლობაში ჰყოფნის. სხვა ქვეყნებში კი ერთ ადამიანს არ ჰყოფნის ოთხი ან ხუთი ხელი შალის ზედა ტანსაცმელი და ისიც ნაირფერი, და ამასთან ერთად აქვთ კიდევ ამდენივე აბრეშუ-

მის პერანგი, ზოგიერთ ნებიერას კი ათიც არ ჰყოფნის. უტოპიელს არავითარი საფუძველი არა აქვს ტანსაცმელზე მოთხოვნებისათვის: რამოდენიმე ხელი ტანსაცმელი მას უკეთ ვერ დაიცავს სიცივი-საგან და არც სხვაზე უფრო მორთულ-მოკაზმულად ჩაითვლება.

ვინაიდან უტოპიელები სასარგებლო შრომით არიან დაკავებული და მის შესასრულებლად საკმარისია მხოლოდ მცირე შრომა, მათ ყველაფერი უხვად აქვთ. ამის შედეგად მოსახლეობის დიდ რაოდენობას დრო რჩება და ხანდახან ქალაქგარეთ უხდება გასვლა გზების შესაკეთებლად, თუ ისინი ვაფუჭებულა. ძალიან ხშირად, როცა არ არის რაიმე ამგვარი სამუშაო, სახელმწიფო აცხადებს სამუშაო საათების ნაკლებ რაოდენობას. ხელისუფლებას სულაც არ სურს იძულებით ამუშაოს ხალხი უფრო მეტ ხანს, ვიდრე საჭიროა. ამ მოვალეობის დაწესება პირველ ყოვლისა იმ მიზანს ემსახურება, რომ, რამდენადაც ეს შესაძლებელია საზოგადოებრივი საჭიროების თვალსაზრისით, ყოველი მოქალაქე უზრუნველყოფილი იყოს დროის მაქსიმალური ოდენობით, რათა ფიზიკური მონობის შემდეგ დრო გამოიყენოს სულიერი სიამოვნებისა და განათლებისათვის. ამაშია, მათი აზრით, ჰარმონია, ცხოვრების ბედნიერება.

ერთმანეთთან დამოკიდებულებისათვის

ახლა კი, ვფიქრობ, უკვე დროა მოგიყვეთ, თუ როგორი ურთიერთობა აქვთ ცალკეულ მოქალაქეებს ერთმანეთში, რანაირია მთელი ხალხის ურთიერთკავშირი და როგორ ნაწილდება მათთან ყველა საგანი. პირველ ყოვლისა ვილაპარაკებ ქალაქებზე. ყოველი ქალაქი შედგება ოჯახებისაგან: ეს ოჯახები უმრავლეს შემთხვევაში აერთიანებენ ნათესავებს. სათანადო ასაკს მიღწეული და გათხოვილი ქალები საცხოვრებლად ქმრის სახლში გადადიან, ხოლო გაუიშვილები და შემდეგ შვილიშვილებიც ოჯახში რჩებიან და ნათესავთა შორის უხუცესს ემორჩილებიან, თუკი მისი გონებრივი შესაძლებლობანი არ შესუსტდა სიბერის გამო (მაშინ მას ცვლის მისი მომდევნო ოჯახის წევრი ასაკის მიხედვით).

ქალაქების მეტისმეტად მეჩხერად დასახლების ან ჭარბი მოსახლეობის თავიდან ასაცილებლად მიღებულია სიფრთხილის ასეთი ზომა: ყოველ ოჯახში, რომელთა რაოდენობა თითოეულ ქალაქში, მიდამოთა გარდა, ექვს ათასს შეადგენს, არ უნდა იყოს ათზე ნაკლები და

თექვსმეტზე მეტი მოზრდილი. რაც შეეხება ბავშვებს, მათი რაოდენობა არავითარ აღრიცხვას არ ექვემდებარება. ამ ზომების დაცვა ადვილია მცირერიცხოვან ოჯახებში იმათი გადაყვანით, ვინც ზედმეტია მრავალრიცხოვანებში. ხოლო თუ ქალაქის გაზრდა საერთოდ დაარღვევს სათანადო ზღვრებს, უტოპიელები ამის ხარჯზე შეავსებენ სხვა ქალაქების მცირერიცხოვნობას. თუ ხალხის რაოდენობა ძალიან გაიზრდება მთელს კუნძულზე, ისინი ირჩევენ მოქალაქეებს ყოველი ქალაქიდან და თავიანთი კანონების მიხედვით აწყობენ კოლონიას უახლოეს მატერიკზე, სადაც კი უცხოელებს ზედმეტი და თანაც დაუმუშავებელი მიწა აქვთ. ამასთან უტოპიელები მოიხმობენ უცხოელთ და ეკითხებიან, თანახმანი არიან თუ არა, მათთან ერთად იცხოვრონ. თანხმობის შემთხვევაში უტოპიელები ადვილად ეთვისებიან მათ, სარგებლობენ რა ერთი და იმავე წესითა და ჩვეულებებით. ეს კი სასიკეთოა როგორც ერთი, ისე მეორე ხალხისათვის. თავიანთი წესებით უტოპიელები აღწევენ იმას, რომ ის მიწა, რომელიც ადრე მწირი და ხრიოკი ეჩვენებოდათ, ახლა ორივესთვის მსუყედ იქცევა. ხოლო იმ შემთხვევაში, თუ ადგილობრივი მკვიდრნი უარს ამბობენ უტოპიელთა წესების მიხედვით ცხოვრებაზე, ეს უკანასკნელნი განდევნიან მათ თავისთვის არჩეული საზღვრებიდან. წინააღმდეგობის შემთხვევაში უტოპიელები ომს იწყებენ. მათ ომისათვის საესებით სამართლიან მიზეზად მიაჩნიათ ის შემთხვევა, როდესაც რომელიმე ხალხი, რომელიც ტყუილად და უმაქნისად ფლობს მიწა-წყალს, არც თვითონ სარგებლობს და არც სხვას ასარგებლებს, უარს ეუბნება სარგებლობასა და გამოყენებაზე იმათ, ვინც ბუნების კანონით მისგან უნდა იკვებებოდეს. თუ რაიმე უბედური შემთხვევის გამო თვით უტოპიელთა ზოგიერთი ქალაქის მოსახლეობა შემცირდება იქამდე, რომ მისი შევსება არ ხერხდება კუნძულის სხვა ნაწილებიდან (ეს კი, როგორც ამბობენ, სულ ორჯერ მოხდა სასტიკი და მძვინვარე შავი ჭირის შემდეგ), იგი შეივსება კოლონიიდან უკან გადმოსახლებულ მოქალაქეთა ხარჯზე. უტოპიელებს ურჩევნიათ კოლონიებს შეელიონ, ვიდრე კუნძულის რომელიმე ქალაქი დასუსტდეს.

რაც ვუბრუნდები მოქალაქეთა ერთად ცხოვრების წესებს. როგორც უკვე ვთქვი, ოჯახს სათავეში უდგას უხუცესი. ცოლები ემსახურებიან ქმრებს⁹⁴, შვილები — მშობლებს და საერთოდ — უმცროსები უფროსებს. ყოველი ქალაქი დაყოფილია ოთხ თანაბარ ნაწილად. თითოეული ნაწილის შუაგულში არის ბაზარი, სადაც ყველაფერია.

თითოეული ოჯახის ნახელავი მიაქვთ იქ, საგანგებო სახლებში, და სახეობათა მიხედვით ცალობით ანაწილებენ საწყობებში. იქიდან კი თითოეული ოჯახის უფროსი ითხოვს, რაც სჭირდება, და უფულოდ, ყოველგვარი სასყიდლის გარეშე მიაქვს შინ. რატომ უნდა უთხრან მას უარი? ჯერ ერთი, ყველაფერი ხომ საკმაოდ უხვადაა და, მეორეც, არ არსებობს იმის არავითარი საფრთხე, რომ ვინმე მოითხოვს იმაზე მეტს, რაც სჭირდება. რატომ უნდა ვიფიქროთ, რომ ზედმეტს მოითხოვს ის, ვინც დარწმუნებულია, რომ არასდროს არაფერი დააკლდება? მართლაცდა, ყოველ ცოცხალ არსებაში და მით უმეტეს ადამიანში ხომ სიხარბე და მტაცებლობა იმიტომ იღვიძებს, რომ სიღარიბისა ეშინია ანდა ეამაყება, როცა თავისი ქონებით სხვებს აღემატება. აი, ასეთი რამ უცხობა უტოპიელებისათვის.

ჩემ მიერ აღნიშნულ ბაზრებს მიეკუთვნება სურსათის ბაზრები, სადაც არა მარტო ბოსტნეული, ხილი და პური გამოაქვთ, არამედ თევზიცა და ხორციეულიც — ოთხფეხა პირუტყვისა და ფრინველის საქმელად ვარგისი ყველა ნაწილი. საინტერესოა, რომ უტოპიელებს ქალაქგარეთ მოწყობილი აქვთ საგანგებო ადგილები, სადაც მდინარის წყალი ჩარეცხავს ყოველგვარ ჭუჭყსა და სიბინძურეს. მათ იქიდან ჩამოაქვთ ხორციეული მას შემდეგ, რაც მსახურები დაკლავენ და გაატყავებენ პირუტყვს. უტოპიელებს აკრძალული აქვთ საქონლის დაკვლა-გატყავება ადგილებზე, ვინაიდან ამით, მათი აზრით, თანდათანობით ქრება გულმოწყალება, ჩვენი ბუნების ყველაზე უფრო ადამიანური გრძნობა. გარდა ამისა, კრძალავენ ქალაქში ყოველგვარი სიბინძურისა და ჭუჭყის შემოტანას, რადგან ლობია აბინძურებს ჰაერს და შეიძლება სხვადასხვა ავადმყოფობაც გამოიწვიოს.

გარდა ამისა, ყველა ქუჩაზე დგას ერთმანეთისაგან ტოლი მანძილით დაშორებული ფართო სასახლე. ყოველ მათგანს თავისი სახელი ჰქვია. მათში სიფოგრანტუსები ცხოვრობენ. თითოეულ ამ სასახლეზე მიწერილია ოცდაათი ოჯახი, თხუთმეტ-თხუთმეტი ორივე მხრიდან. ამ ოჯახებმა აქ უნდა ისადილონ. თითოეული სასახლის სამზარეულოს გამგე გარკვეულ საათებში მიდის ბაზარში და მოაქვს მათთვის საკმარისი საკვები.

უტოპიელები პირველ რიგში ზრუნავენ ავადმყოფებზე, რომლებსაც საზოგადოებრივ დაწესებულებებში მკურნალობენ. მათ ოთხი საავადმყოფო⁹⁵ აქვთ ქალაქიდან მცირე მანძილის დაშორებით. ეს საავადმყოფოები იმდენად დიდებია, რომ ამდენსავე დაბას შეიძლება

გაუთანაბრდეს. ეს იმიტომ, რომ, ჯერ ერთი, ავადმყოფებმა, რაც არ უნდა ბევრი იყვნენ, ვიწროდ და ამიტომ მოუხერხებლად არ იგრძნონ თავი, ხოლო მეორეც ის, რომ გადამდები დაავადებით შეპყრობილნი რაც შეიძლება შორს იყვნენ ჯანმრთელებისაგან. საავადმყოფოები შესანიშნავადაა მოწყობილი, აღჭურვილია ყველაფრით, რაც კი ჯანმრთელობის აღსადგენადაა საჭირო; მოვლა აქ მეტად სათუთი და გულმოდგინეა, ავადმყოფებს თავს დასტრიალებენ ყველაზე უფრო გამოცდილი ექიმები. ამიტომ, მართალია, აქ არავის არ გზავნიან იძულებით, მაგრამ მთელ ქალაქში არ მოიძებნება ვინმე, რომელსაც ავადმყოფობის შემთხვევაში იქ ყოფნა არ ერჩივნოს სახლში წოლას.

მას შემდეგ, რაც საავადმყოფოს სამზარეულოს გამგეები მიიღებენ საკვებს ექიმთა დანიშნულების მიხედვით, ყველაფერი საუკეთესო თანაბრად ნაწილდება სასახლეებზე, სიფოგრანტუსთა რაოდენობის შესაბამისად, მათ შორის იგულისხმება აგრეთვე თავადი, მღვდელმთავარი, ტრანიბორუსები, ელჩები და ყველა უცხოელი (თუკი ასეთები არიან; ჩვეულებრივ კი ისინი ცოტანი არიან და თანაც იშვიათად; მაგრამ როდესაც კი გამოჩნდებიან, მათთვისაც აქვთ კეთილმოწყობილი სახლები).

სასახლეებში სადილისა და ვახშმისათვის დადგენილ საათებში იკრიბება მთელი სიფოგრანტია, მათ სპილენძის საყვირი მოუხმობს (გარდა ჰოსპიტლებში ან სახლებში მწოლიარე ავადმყოფებისა). არავის არ ეკრძალება სასახლეში სადილობის შემდეგ ბაზრიდან საკვების მოტანა სახლისათვის, რადგან ყველამ იცის, რომ არავინ არ აკეთებს ამას ტყუილებრალოდ. მართლაცა, თუმცა არავის არ ეკრძალება სახლში სადილობა, არავინ არ აკეთებს ამას სიამოვნებით, ვინაიდან უზნეობად და სისულელედ ითვლება დროის დახარჯვა უარესი საკვების დამზადებაზე, როდესაც სასახლეში, რომელიც ასე ახლოსაა, მზადაა მდიდრული და უხვი სუფრა. ამ სასახლეში ყველა სამუშაოს, უფრო ჭუჭყიანსა და ძნელს, მონები ასრულებენ. მაგრამ საკვების მომზადება და აგრეთვე საერთოდ მთელი სადილის გაძლოლა ეკისრებათ მხოლოდ ქალებს, თანაც მორიგეობით ყოველი ოჯახიდან. სადილის დროს მეინახენი შემოუსხდებიან სამ ან მეტ მაგიდას, იმის მიხედვით, რამდენი არიან. მამაკაცები სხდებიან შიგნითა მხარეს, კედლის გასწვრივ, ხოლო ქალები — მოპირდაპირე მხარეს, რათა იმ შემთხვევაში, თუ მათ რაიმე შეემთხვათ მოულოდნელად (ეს კი ხანდახან ემართე-

ბათ ორსულებს), შეეძლოთ ადგომა და ძიებთან წასვლა სხვების შე-
უწყებლად.

ძიებები ცალკე სხედან ჩვილ ბავშვებთან ერთად საგანგებოდ გამო-
ყოფილ სასადილოში, ხადაც ყოველთვის არის ცეცხლი და სუფთა წყა-
ლი, ზოგჯერ კი აკვნებიც დგას, რათა შეიძლებოდეს იქ ჩვილ ბავშვთა
ჩაწვენა ან, სურვილისამებრ, სახვევებისაგან გამოსხნა, ცეცხლ-
თან ახლოს დასვენება, გართობა. ყოველი დედა თვითონ კვებას თა-
ვის შვილს, სანამ ცოცხალია ან ავადმყოფობა არ შეუშლის ხელს. თუ
ასეთი რამ მოხდება, სიფოგრანტუსთა ცოლები ეძებენ ძიძას, რაც
არაა ძნელი: ქალები, რომლებსაც ამ მოვალეობის შესრულება შეუძ-
ლიათ, უფრო დიდი სიამოვნებით ასრულებენ მას, ვიდრე სხვა რომე-
ლიმე სამუშაოს, რადგან ყველას ქებას იმსახურებენ თანაგრძნობისა-
თვის და აღზრდილიც თავის ძიძას დედად მიიჩნევს. ძიძათა თავშესა-
ფარშია ყველა ბავშვი, რომელსაც ჯერ ხუთი წელი არ შესრულებია.
რაც შეეხება დანარჩენ არასრულწლოვანებს, რომელთა შორისაც
ირიცხება ორივე სქესის ყველა ახალგაზრდა, რომელსაც საქორწინო
ასაკი არ შესრულებია, ისინი ან ემსახურებიან სუფრის წევრებს, ანდა,
თუკი მათ ეს თავიანთი წლოვანების გამო არ შეუძლიათ, იქ მღუმა-
რედ დგანან. ისინი იკვებებიან იმით, რასაც მათ მაგიდებთან მსხდომ-
ნი მიაწოდებენ, რადგან სხვა გარკვეული დრო არა აქვთ გამოყოფი-
ლი ჭამისათვის. პირველი მაგიდის შუა ადგილი უმალლესად ითვლება
და, ვინაიდან ეს მაგიდა სასადილო ოთახის ბოლოში გარდღივარდმო
დგას, იქიდან მოჩანს მთელი შეკრება. აქ სხედან სიფოგრანტუსი და მი-
სი ცოლი, მათ გვერდით ზის ორი უხუცესი, რადგან ყველა მაგიდას-
თან საერთოდ ოთხ-ოთხნი სხედან. თუ ამ სიფოგრანტიაში ტაძარიც
არის, მაშინ მღვდელი და მისი მეუღლე სხდებიან სიფოგრანტუსთან,
ისე რომ ისინი სუფრის თავში მოხვდნენ. სუფრას ორივე მხრიდან
უზის ახალგაზრდობა, შემდეგ ისევ მოხუცები სხედან და, ამგვარად,
მთელ სახლში ტოლები ერთად არიან თავმოყრილი და თანაც შეთვი-
სებული სხვა ასაკის ადამიანებთან. ამ ჩვეულების მიზეზი, როგორც
ამბობენ, არის შემდეგი: ვინაიდან სუფრასთან დაუშვებელია რაიმე
ისეთის გაკეთება ან თქმა, რაც არ შეეფერება უხუცესთა საზოგადო-
ებას, მათი დარბაისლობისა და მათდამი პატივისცემის გამო, ეს აკა-
ვებს ახალგაზრდობას უადგილო და უხეში სიტყვა-პასუხის ან უკად-
რისი ქცევებისაგან. აქ კერძები რიგდება არა მიყოლებით, დაწყებული
პირველი ადგილიდან, არამედ ყველაფერ საუკეთესოს პირველ რიგში